

**НАЗВИ ЛЮДЕЙ, ПРОФЕСІЙНО ПОВ'ЯЗАНИХ З МИСТЕЦТВОМ,
ЯК ВИРАЖЕННЯ ЕТНОСПЕЦИФІКИ АНТРОПООСНОВ
АНГЛІЙСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ ПРИЗВИЩ**

Необхідність вивчення принципів номінації і розкриття мовної картини світу зумовлює доцільність зіставного аналізу лінгвістичних одиниць у різних мовах, зокрема виявлення типового і специфічного в лексичних базах прізвищевих систем віддаленоспоріднених мов. Неоднакове використання різних шарів лексики у процесі утворення прізвищ є однією із специфічних особливостей кожної національної антропонімії, бо “при всій універсальності ряду груп лексем, які використовуються в ролі антропооснов, вже ж вони відрізняються і кількісно, і якісно” [Суперанская, 69].

Англійська та українська прізвищеві системи відрізняються часом їх становлення та юридичної кодифікації. Ці хронологічні розбіжності, що спричинилися до активізації різних пластів лексики при їх творенні, а також специфіка менталітету кожного народу, стали важливими екстралінгвістичними чинниками, що вплинули на створення своєрідних прізвищевих систем англійського і українського народів.

Вивчення особливостей відображення в антропоосновах прізвищ професійних назв, зокрема назв, що позначають людей, пов'язаних з мистецтвом, ми побудували на матеріалі “Словника англійських прізвищ” [Рыбакин, 1986], який містить 22700 прізвищ сучасної англійської мов, Етимологічний та семантичний аналізи антропооснов дозволили виявити 1383 прізвища, що постали на базі 489 назв професій. Дослідження української прізвищеві системи здійснювалося на матеріалі «Реєстрів Війська Запорозького» [Реєстра], що містять 11 тисяч найменувань прізвищевого типу з українськими антропоосновами і є унікальним за кількістю представлених антропонімів джерелом вивчення української історичної ономастики. На основі

етимологічного та семантичного аналізів нами було виявлено 410 назв людей за родом діяльності, що закладені в антропоосновах 720 прізвищ.

У пізньому середньовіччі мистецтво, в сучасному розумінні слова, ще не виділялося чітко у свідомості людей як особлива галузь людської діяльності. Багато “матеріальних” витворів середньовічного мистецтва, що дійшли до наших часів і становлять предмет національної гордості народу, такі як високохудожні вироби з металу та дерева, вишивка, пам’ятки архітектури, виконувалися найбільш обдарованими ремісниками – різьбярми по каменю та дереву, будівельниками, ковалями, вишивальницями, які, однак, не високо вшановувалися в суспільстві, і так само низько оплачувалася їхня праця. Те ж саме можна сказати і про скульпторів, художників, оформлювачів книг, які розміщувалися на суспільній драбині на одній сходинці зі звичайними ремісниками.

Серед назв на позначення людей, професійно пов’язаних з мистецтвом, у середньоанглійській мові найбільш представленими є назви музикантів. Це служить поясненням чисельного представлення цих назв в антропоосновах прізвищ. Мовні засоби, які використовувалися для номінації виконавців на різноманітних музичних інструментах, відзначаються одноманітністю. Це пояснюється тим, що головною ознакою, здатною розрізнити діяльність одного музиканта від іншого, є музичний інструмент, на якому він грає. Тому найбільш продуктивною моделлю для утворення назв музикантів є модель $n + -er$: пор. назви *bymere* (д.-англ.), *bemere* (с.-англ. “трубач”), закладені у прізвищах *Beemer*, *Beamer*; *blouere* (с.-англ. “трубач”) у прізвищі *Blower*; *fidelere* (д.-англ.), *fitheler(e)* (с.-англ.) “скрипаль” у прізвищах *Fidler*, *Fiddler*, *Viddler*, *Vidler*; *flouter* (с.-англ. “флейтист”) у прізвищі *Flutter*; *hearpere* (д.-англ.), *harper(e)* (с.-англ.) ”арф’яр” у прізвищі *Harper*; *horn-blāwere* (д.-англ.), *horn-blouere* (с.-англ.) “сурмач” у прізвищах *Hornblower*, *Hornblow*; *organer* (с.-англ. “органіст”) у прізвищі *Organer*; *pīpere* (д.-англ., с.-англ.) “дудар” у прізвищах *Piper*, *Puper*; *taburner* (с.-англ. “виконавець гри на тамбурині”) у прізвищах *Taberner*, *Tabberner*, *Tabiner*, *Tabner*; *trumper* (с.-англ. “трубач”) у прізвищі *Trumper*;

whistlere (с.-англ. “трубач, флейтист, дудар”) у прізвищах *Whistler, Whisler, Wisler, Wissler*. Ці назви можуть розглядатися як мотивовані відіменними дієсловами – безафіксальними похідними від іменників – позначень музичних інструментів, зі значенням “грати на музичному інструменті, що позначений твірною основою”. Тому можна виділити дієслівно-іменну модель деривації назв музикантів *n, v + -er*, пор. *hearper* “арф’яр” – *hearp(e)* “арфа”, *hearpen* “грати на арфі”; *flouter* “флейтист” – *floute* “флейта”, *floten* “грати на флейті”, і т. ін.

У кількох прізвищах закладені назви співаків: *sangere* (д.-англ.), *songere* (с.-англ.) “співак” у прізвищах *Sanger, Sangar, Songer*; *sangestre* (д.-англ.), *singstere* (с.-англ.) “співачка” у прізвищах *Sangster, Songster*; *singer(e)* (с.-англ. “співак”) у прізвищах *Singer, Singers*; а також назви танцюристів: *trippere* (с.-англ. “танцюрист”) у прізвищах *Tripper, Trippier*; *tumbere* (д.-англ. “акробат; танцюрист”) у прізвищі *Tumber*.

В антропоносах англійських прізвищ знаходимо також професійні назви *graefere* (д.-англ.), *gravere* (с.-англ.) “різьбяр, гравер; скульптор” – у прізвищі *Graver*; *imageoure* (с.-англ. “гравер, різьбяр, скульптор”) – у прізвищі *Imager*; *paintour* (с.-англ. “художник”) – у прізвищах *Painter, Paynter*.

Загалом 19 лексем, що становить 3.8 % від загальної кількості професійних назв-антропооснов англійських прізвищ, закладені у 37 сучасних прізвищах.

Лексико-семантична група “Назви людей за професією” української мови, що представлена в антропоосновах назв прізвищевого типу середини XVII століття (періоду активного формування української національної прізвищевої системи), становить 9% з-поміж 4669 семем української мови [Добровольська 1995]. Назви людей, професійно пов’язаних з мистецтвом, утворюють досить численну лексико-семантичну підгрупу. Найбільш представленими є, як і в англійських антропоосновах, назви музикантів. Це, зокрема, назви *гайдарь* (“музиканть, играющій на волынкѣ” – Гр) у прізвищі *Гайдаренко*; *гудець, гудок* (“той, що грає на музичному інструменті, музика” – СлТ) у прізвищі *Гудченко*; *добош* (“барабанщик, литаврист” – ЕС) у прізвищі *Добош*; *дудар* у прізвищах

Дударев, Дударенко; дудник (“той, хто грає на дудці, сопілці” – СУМ) у прізвищах *Дудник, Дудниченко, Дудницький; кобзар* у прізвищі *Кобзар; котляр* (“литаврист” – ЕС) у прізвищах *Котляр, Котляренко, Котляров; органиста* [Кровицька, 49] у прізвищі *Органистенко; скрипник* (“скрипаль” – СУМ) у прізвищі *Скрипниченко; сопільник* (“свирѣльщикъ” – Гр) у прізвищі *Сопѣльник; сурмач* у прізвищах *Сурмач, Сурмаченко; трубач* у прізвищах *Трубач, Трубаченко, Трубачов; цимбаліста, цимбаліст* у прізвищі *Цынбаліста; цимбалістий* у прізвищі *Цимбалістий* (пор. *Цимбалістого брат*); **бубенистий, *бубонистий, *бобонистий* у прізвищах *Бубенистий, Бубонистий, Бобонистий* (пор. *бубениста* “той, хто б’є в бубен” – СЛТ); **бубонник* (пор. *бубенник* [Кровицька, 48] у прізвищі *Бубонник; *дудистий* (пор. *дудак, дудар, дудник*) у прізвищі *Дудыстий; *кобзистий* у прізвищі *Кобзистий; *кобзиста* у прізвищі *Кобзыстенко; *сурмич* у прізвищі *Сурмиченко*.

Дещо бідніше представлені назви співаків, пор. *співак* у прізвищах *Спе(ѣ)вак, Спѣваченко, Спѣвоченко* (діал. *співач* “співак” ЛЖит), і танцюристів, пор. *скакун* “той, хто танцює; танцюрист” – СУМ у прізвищі *Скакун*.

В антропоосновах розглядуваних прізвищ знаходимо також чотири назви художників, причому дві з них мають жартівливо-негативну коннотацію, пор. *мазій* (“поганий художник, мазун” – ЕС) у прізвищі *Мазѣнко; мазак* (“поганий маляр” – ЕС) у прізвищі *Мазаченко; маляр* у прізвищах *Маляр, Маляренко; мистюк* (“митець” – ЕС) у прізвищі *Мистюк*.

Загалом, 28 назв людей, професійно пов’язаних з мистецтвом, що становить 6.8% від загальної кількості професійних назв, закладених в антропоосновах досліджуваних прізвищ, послужили базою для творення 39 прізвищ.

Таким чином, ми бачимо, що назви людей, професійно пов’язаних з мистецтвом, майже у два рази більше представлені в антропоосновах українських прізвищ, ніж в англійських. Однак, в кожній з цих прізвищевих

систем назви музикантів значно переважають над іншими професійними назвами.

Список літератури

1. Добровольська О.Я. Лексична база прізвищ Війська Запорозького, за “Реєстрами” 1649 р. – АКД. – Ужгород, 1995.
2. Кровицька О.В. Лексика на означення понять, пов’язаних з музичним мистецтвом”//Українська історична та діалектна лексика. К.: Наукова думка, 1985, с.44-51.
3. Реестра всего Войска Запорожскаго послѣ Зборовскаго договора съ королемъ польскимъ Яномъ Казимиромъ, составленные 1649 года, октября 16 дня, и изданные по подлиннику О.М.Бодянскимъ. – М., 1875.
4. Рыбакин А.И. Словарь английских фамилий.– М., 1980.
5. Суперанская А.В., Сулова А.В. “Нестандартные” русские фамилии// Ономатсика и норма. М.: Наука, 1976, с.59-71.

Умовні скорочення

- Гр Словарь української мови. Упорядкував, з додатком власного матеріалу, Борис Грінченко. –К., 1907-1909. – Т.1-4.
- ЕС Етимологічний словник української мови – К.:Наук. думка, 1982-1989. Т. 1-3.
- ЛЖит Лысенко П.С. Словарь диалектной лексики северной Житомирщины// Славянская лексикография и лексикология. М.: Наука, 1966, с.5-60.
- СлТ Історичний словник українського язика/ За ред. С.Тиченка. – Харків; Київ: ВУАН, 1930-1932. – Т.1. Вип.1-2.
- СУМ Словник української мови.- К.: Наук. думка, 1970-1980. – Т.1-11.